

Baltija — dainų švenčių kelyje

ANATOLIJUS LAPINSKAS

Dainų šventės, kaip tautos bendro dainavimo forma ir kartu viena valstybinio, patriotinio sąjūdžio apraiškų, Europoje atsirado XIX amžiuje.

Kitose Europos valstybėse ši šventė taip ir liko antriniu kultūros reiškiniu, ir po truputį išnyko, o Baltijos šalyse ši tradicija išsivystė į ryškiausią tautinės savimonės ir saviklovos manifestacijos formą. Kiekvienoje šių šalių ji buvo skirtinga, tačiau bendras bruožas – aktyvi tautinio identiteto išraiška, konsoliduojanti tautą jėga – buvo ne tik svarbus tautinės kultūros formavimo elementas, bet ir tarsi slaptas okupacijų laikotarpio ginklas nepriklausomybės siekiams ginti.

2003 m. lapkričio 7 dieną UNESCO paskelbė Estijos, Latvijos ir Lietuvos Dainų šventės žmonių žodinio ir nematerialaus kultūros paveldo šedevrais. Nominacinės bylos veiksmų plane buvo numatyta surengti bendrą trijų šalių konferenciją dainų švenčių klausimais. Ji įvyks 2005 m. vasario 18–19 d. Taline.

Konferencijai bus pateiktas bendras dokumentas apie Baltijos šalių Dainų šventes – istoriją, statistiką, pasirengimą šventei, biudžetą, organizacines bei dalyvių paskatos priemones. Konferencijoje bus taip pat nagrinėjami požiūriai ir faktoriai, dėl kurių gali kilti grėsmė

Dainų švenčių tradicijoms ir plėtrai.

Baltijos šalių dainų švenčių tradicijos

Ilgiausių dainų švenčių istoriją turi Estija. 1869 m. Tartu mieste įvyko pirmoji Estijos dainų šventė. Masinis liaudies šokių šokėjų pasirodymas 1934 m. Estijos sporto žaidynėse laikomas pirmąja Estijos šokių šventė. Pernai, 2004 m., Taline įvyko jau XXIV nacionalinė dainų ir XVII šokių (jos skaičiuojamos atskirai) šventė. Nacionalinės dainų ir šokių šventės vyksta kas penkeri metai – kiekvieno dešimtmečio 4-aisiais ir 9-aisiais metais. Jie sutampa su apvaliomis tradicijos pradžios jubiliejais datomis.

Latvijoje Rygos latvių draugijos pastangomis 1873 m. įvyko pirmoji Latvijos dainų šventė. 1937 m. Rygoje vykusio Aizsargų liaudies šokių ir gimnastikos šventė laikoma pirmąja Latvijos šokių švente. Užpernai, 2003 m., įvyko XXIII nacionalinė dainų ir XIII šokių šventė. Latvijos šventės vyksta kas 5 metai – pažymint apvalias pirmosios šventės datas.

Ketininis surengti Lietuvoje dainų šventę buvo 1906 ir 1914 m., tačiau dėl įvairių priežasčių pirmoji dainų šventė įvyko tik 1924 m. Kaune. 2003 m. įvykusio šventė – šešioliktoji. Lietu-

vos šokių švenčių tradicijos pradžia laikoma 1937 m. įvykusio „Jaunosios Lietuvos“ draugijos šventės, kurios metu įvyko masinis liaudies šokių šokėjų pasirodymas. Iki šiol Lietuvoje įvyko 12 šokių švenčių. Lietuvos dainų šventės vyksta kas ketveri metai, 2002–ųjų šventė buvo nukelta į 2003–čiuosius, Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejais metus.

Skatinant jaunimo tautinę brandą, visose Baltijos šalyse vyksta moksleivių dainų ir šokių šventės. Estijoje jos rengiamos nuo 1962 m. ir vyksta kiekvieno dešimtmečio 2-aisiais ir 7-aisiais metais, arčiausiai – dešimtoji šventė įvyks 2007 m. 1960 m., kaip atskira savarankiška šventė, įvyko Latvijos moksleivių dainų šokių šventė. Iki šiol įvyko 8 tokios šventės. Lietuvos moksleivių dainų ir švenčių pradėtos rengti 1964 metais. Iki šių dienų surengtos 7 moksleivių dainų ir šokių šventės. Artimiausia moksleivių dainų šventė įvyks 2005 metais.

1956 m. Tartu mieste prasidėjo nauja tradicija – Baltijos šalių studentų dainų ir šokių šventė „Gaudeamus“. 2004 m. Rygoje įvyko XIV „Gaudeamus“ šventė.

Beveik po 40 metų, 1995 m. Rygoje gimė dar platesnio geografinio masto tradicija – Šiaurės ir Baltijos šalių dainų šventės. Iki šiol įvyko 4 šventės – Latvijoje, Švedijoje, Norvegijoje ir Lietuvoje.

Dainų švenčių struktūra

Visose Baltijos šalyse dainų šventės paprastai vyksta liepos pirmąją savaitę. Tačiau kiekviena jų turi savus, tradicinius, tik tai tautai būdingus ypatumus, akcentus. Kokie meniniai renginiai buvo sumanyti Baltijos šalių 2003 ir 2004 metų dainų šventėse, kokios buvo jų sudėtinės dalys? Susipažinkime su Baltijos švenčių eiga smulkiau.

Estija

Estijos 2004 m. Dainų šventė buvo, kaip visada, dalykiška, racionali, galima sakyti – rami, be jokios pirotechnikos ir netgi be prožektorių, apšvietiančių Dainų šventės estradą ar stadioną.

Šventė prasidėjo 2004 m. liepos 1 dieną (ketvirtadienį). Nuo

vidurdienio iki vidurnakčio tą dieną Talino Rotušės aikštėje skambėjo dainos, sukosi šokių rateliai – čia vyko folkloro muzikos diena. Vėlyvą vakarą į aikštę atkeliavo per visą Estiją nešta Dainų šventės ugnis.

Liepos 2 d. Kalevo stadione iš pradžių įvyko šokių šventės generalinė repeticija, dalyvaujant žiūrovams, o vakare – pirmasis šokių šventės koncertas. XVII šokių šventėje dalyvavo 400 šokių grupių, iš viso apie 8,000 šokėjų, trečdalią jų sudarė moksleiviai. Dalyvavo keturios užsienio estų grupės iš Švedijos, JAV, Kanados, taip pat keturios grupės iš kaimyninės Latvijos. Šokių šventės tema – „Tegul žaliuoja Estijos miškai“.

Liepos 3 d. Kalevo stadione numatytas dieninis šokių šventės koncertas dėl lietaus neįvyko. Popiet, jau išsigiedrijus, vyko dainų šventės dalyvių eitynės į Dainų švenčių lauką (apie 5 km), o vakare įvyko dainų šventės koncertas. Jame dainavo (estiškai) ir užsienio chorai iš Kanados, JAV, Rusijos, Suomijos, Ukrainos ir Norvegijos. Koncerto finale skambėjo Triumfo choras iš operos „Aida“.

Liepos 4 d. 1 v. p. p. prasidėjo antrasis Dainų šventės koncertas. Jis truko per penkis valandas, jame buvo dainuojamos tradicinės dainų švenčių dainos. Vakare įvyko trečiasis šokių šventės koncertas Kalevo stadione.

Latvija

Latvijos 2003 m. dainų šventė buvo įspūdinga renginių gausa, atlikėjų ir publikos susiklausymu, bendru visos tautos entuziazmu.

Birželio 27 d., penktadienį, Rygos Kipsalos parodų centre buvo atidaryta taikomojo ir vaizduojamojo liaudies meno paroda. Birželio 29–ąją, sekmadienį, vyko tradicinė Petrinių mugė, iškilmingas Dainų šventės vėliavos pagerbimas ir iškilminga vėliavos nešimo procesija nuo Rygos latvių draugijos būstinės į Domo katedrą, kurioje įvyko sakralinės muzikos koncertas. Vakare Domo aikštėje įvyko Dainų šventės atidarymo ceremonija.

Birželio 30 d. prasidėjo pučiamųjų orkestrų ir šokių grupių konkursai, o vakare Domo aikštėje įvyko vokalinės simfo-

Lietuvos dainų šventė „Skambėkite kanklės“ 2004 m.

ninės muzikos koncertas. Liepos 1 d. tęsėsi pučiamųjų orkestrų ir įvyko chorų konkursas, Kipsalos parodų centre skambėjo koklių muzika, Domo aikštėje savo išmones rodė mėgėjų teatrai, o vakare Kipsaloje dar įvyko tautinių kostiumų konkursas, po kurio folkloro ansambliai parodė „Latviškų vestuvių“ programą. Tą patį vakarą buvo įteikti apdovanojimai chorų, šokių grupių ir pučiamųjų orkestrų konkursų nugalėtojams.

Liepos 2 d. tęsėsi mėgėjų teatrų pasirodymai Domo aikštėje, Didžiojoje Gildijoje įvyko koklių muzikos koncertas, Nacionalinėje operoje skambėjo latvių simfoninė muzika, dar kartą parodyta „Latviškų vestuvių“ programa. Liepos 3 d. Domo aikštėje pasirodė svečių ansambliai, Kongresų rūmose vyko tautinių mažumų meno festivalis „Latvijos vainikas“, tęsėsi „Latviškų vestuvių“ ciklas, o „Skonto“ stadione įvyko šiuolaikiškas jaunimo chorų koncertas.

Liepos 4 d. (penktadienį) Kipsaloje dieną karaliavo šokių grupės, o vakare – latvių vestuvininkai, svečių chorai pasirodė „Ave Sol“ salėje, Mežaparko estradoje įvyko moterų ir vyrų chorų koncertas „Latvių legenda“, Dauguvos stadione – didysis šokių koncertas „Mano pasaulis“. Liepos 5 d. liaudies buitės muziejuje vyko folkloro diena, Kipsaloje pasirodė svečių ansambliai, Domo aikštėje – pučiamųjų orkestrai, Dauguvos stadione įvyko antrasis šokių koncertas.

Liepos 6 d. ryte buvo atideng-

tas paminklas kompozitoriui Karliui Baumanui, 10 val. prasidėjo Dainų šventės dalyvių eitynės nuo vietos, kur įvyko Pirmoji latvių dainų šventė – Vies-turdarzs į švenčiausią latviams vietą, prie Laisvės paminklo. Popiet dar įvyko senjorų chorų ir šokių grupių koncertas Domo aikštėje, o vakare – didysis Dainų šventės koncertas Mežaparko. Iš viso šioje latvių dainų šventėje įvyko 37 renginiai.

Lietuva

Lietuvos 2003 m. Dainų šventė buvo renginiais ir žanrais turtingesnė nei ankstesnės, tradiciškai, deja, išliko tik lietaus dušas. Dainų šventės koncerto metu.

Birželio 30 d., pirmadienį, Forum Palace rūmose įvyko lietuvių tautinio kostiumo kolekcijos pristatymas – pagal muziejinius modelius naujai sukurtytų tautinių kostiumų teatralizuota gyvoji ekspozicija. Liepos 1 d. Vingio parkas suskambėjo naujais ritmais, čia įvyko kartų vakaras: 1973 m. sukurto V. Ganelino ir S. Gedas miuziklo „Velnio nuotaka“ sceninė premjera. Kaip ir tikėjosi rengėjai, į Vingio parką suplūdo ir tie, kurie matė šį filmą-miuziklą prieš 30 metų, ir tie, kurie tuomet dar nebuvo gimę.

Liepos 2 d. Katedros aikštėje suskambėjo naujas teatralizuotas Vidmanto Bartulio kūrinys „Mūsų Lietuva“ simfoniniam ir pučiamųjų orkestrui, roko grupėms, solistams. Liepos 3 d. vidurdienį S. Daukanto aikštėje įvyko iškilminga Dainų šventės pradžios ceremonija, o popiet Sereikiškių parke suskambėjo pastrečio šimto folkloro ansamblių balsai. Tą patį dieną „Arkos“ galerijoje buvo atidaryta liaudies vaizduojamosios dailės meno paroda.

Liepos 4 d. Vilniaus universiteto Petro Skargos kieme įvyko kanklių muzikos popietė „Skambėkite, kanklės“, o vakare Kalnų parke Ansamblių vakaras „Virsmo spalvos“. Liepos 5 d. (šeštadienį) po pietų Katedros ir Rotušės aikštės užpildė pučiamųjų orkestrų garsai, vakare „Žalgirio“ stadione įvyko šokių šventė „Gyvybės žalias medis“. Pagaliau liepos 6 d. – vyko visų šventės dalyvių eitynės iš Katedros aikštės į Vingio parką, kur įvyko didysis Dainų dienos koncertas „Karūna tėvynei“.

Dainų švenčių organizavimas

Baltijos šalių dainų šventės

rengia specialios įstaigos. Jų statusas ir pavaldumas kiekvienoje šalyje šiek tiek skiriasi.

Estijoje dainų šventes nuo 1991 m. rengia privati ne pelno organizacija – Estijos Dainų ir šokių šventės tikslinis fondas. Jo tarybos nariai yra Kultūros ir Švietimo ministerijų, Estijos chorų sąjungos, liaudies šokių ir muzikos draugijos, Estijos savivaldybių sąjungos, Estijos regioninės kultūros tarybos bei Talino miesto valdybos atstovai.

Latvijoje dainų šventes prastai rengia valstybinė agentūra „Liaudies meno centras“, tačiau paskutiniosios „Aventės“ rengimas buvo pavestas Kultūros ministerijos suburtai Darbo grupei. Liaudies meno centras, užtikrindamas Dainų švenčių proceso nenutrūkstamumą, glaudžiai bendradarbiauja su centro regioninėmis tarybomis, savivaldybėmis, visuomeninėmis organizacijomis. Kiekviename rajone ar mieste darbą prižiūri Kultūros ministerijos vyriausieji valstybiniai inspektoriai.

Lietuvoje dainų šventės rengia ir jų raidą užtikrina Lietuvos liaudies kultūros centras, kuriame dirba chorų, pučiamųjų orkestrų, šokių, folkloro tautinės muzikos, liaudies meno specialistai. Centras glaudžiai bendradarbiauja su Lietuvos chorų sąjunga, pučiamųjų orkestrų bendrija, liaudies instrumentinės muzikos draugija, kitomis visuomeninėmis organizacijomis, savivaldybių kultūros struktūromis. Už šventės organizavimą atsakingas dainų šventės direktorius, dainų, šokių, folkloro bei tautinės muzikos ansamblių vakaro direktoriai bei specialiai sukurtytų tarinų vadovai. Tradiciškai įsteigiama pasirengimo dainų šventei komisija, vadovaujama kultūros ministro. Ji svarsto tuos klausimus, kurių dainų šventės direktoratas išspręsti negali.

TURINYS

Pirmieji būsimosios Dainų šventės Čikagoje aidai. Dainų šventės Baltijos šalyse.

Į JAV atvyksta M. K. Čiurlionis. Ruošiamas M. Šileikio kūrybos paroda.

Robertas Keturakis.

Leidiniai.

„Atsiliepk daina“

„Atsiliepk daina“ – tai būsimosios VIII Lietuvių dainų šventės, kuri įvyks 2006 m. liepos 2–3 d. Čikagoje, pavadinimas. Paskutiniosios dainų šventės akordai išsivysto nusikambėjo 1991 metais. Per šį laikotarpį laisvoje Lietuvoje įvyko trys pasaulio lietuvių dainų šventės, o mūsų masinis chorinės muzikos judėjimas lyg ir sustojo. Žmogaus gyvenime 15 metų – tai didelis laiko tarpas – vieni užaugome, kiti subrendome, treti gal ir pasenome, bet daina, visada išliks gyva, įėjus tik yra kas ją dainuos. O kaip žinoti, kiek yra mūsų dainuojančių, kiek turime naujų chorų, kiek jaunimo stovyklose skambiais balseliais traukia „...žemėj Lietuvos ažuolai žaliuos“, nors tie ažuolai ir liepos jau trečios generacijos lietuvių atžalos, gimę toli nuo žemės Lietuvos. O kiek dainingų naujų ateivių išiliejo į mūsų bendruomenės gretas? Atsakymui į šį klausimą, visiems reikės atsiliepti daina taip, kaip kviečia būsimosios šventės pavadinimas.

JAV ir Kanados Lietuvių bendruomenės, kartu su Šiaurės Amerikos muzikos sąjunga, nusprendusi suruošti VIII Dainų šventę, organizaciniam darbui atlikti pakvietė dr. Audrių Polikaitį, o meno vadovės pareigoms – Ritą Čyvaite-Klioriene. Šie abu jauni žmonės, gimę ir užaugę išsivystę, puikūs savo srities specialistai, tuoj pat labai atsakingai ėmėsi sunkaus, ilgai laukto ir taip reikalingo chorinei muzikai darbo.

Vyksta JAV ir Kanados atsa-

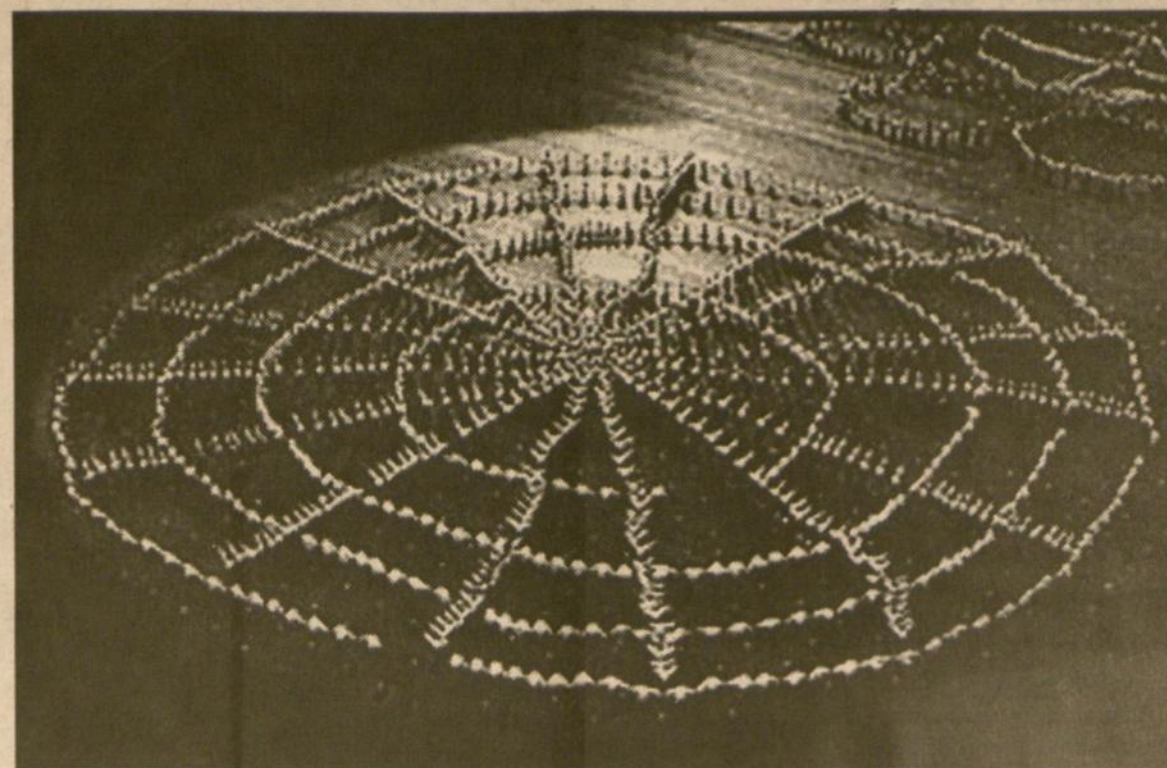
kingų bendruomenės atstovų posėdžiai ir telefoninės konferencijos, formuojami komitetai įvairiems šventės ruošos darbams atlikti, renkamos lėšos, kuriamos reklamos ir kt.

Išrinkta ir užsakyta UIC (University of Illinois at Chicago) salė, talpinanti 10 tūkstančių klausytojų ir per 500 atlikėjų. Salė yra netoli miesto centro arti greitkelių ir O'Hare oro uosto. Didelė mašinų statymo aikštelė ir greitas visuomeninis transportas bus naudojamas svečių patogumui. Specialiai šiai šventei yra sukurta net keturios naujos dainos. Beveik baigtas atrinkti šventės repertuaras, į kurio sudėtį įeina mišrių chorų, jaunimo, vaikų ir jungtinio choro dainos. Dainos, kurias sukūrė ir Lietuvoje, ir išsivystę gyvenantys kompozitoriai, kurios yra linksmos ir liūdnos, liaudies ir estradinės, kad kiekvienas rastume savo širdies melodiją, kad kiekvienas galėtume atsiliepti daina.

Abiejų vyriausių vadovų dėka, yra sukurta ir tuoj pradės veikti interneto svetainė, skirta VIII Dainų šventei. Joje apsilankiusieji ras informaciją visais jiems rūpimais klausimais. Svetainės adresas: www.dainusvente.org.

VIII Dainų šventės organizatoriai maloniai kviečia visus lankyti internetinėje svetainėje, sekti išsivystę spauda, kurioje stengsimės pastoviai visus informuoti dainų šventės „Atsiliepk daina“ džiaugsmus, rūpesčius ir naujoves.

Nijolė Benotienė

Latvijos tautinių šokių šventė 2003 m.

Talentas suranda progą pasireikšti

LAIMA KRIVICKIENĖ

„Pasaulis pilnas nesurasto grožio ir gėrio“.

Mykolas Šileikis

Lietuvių dailės muziejus, Pasaulio lietuvių centre, Lemonte, pirmąsias parodas atidarė 1989 m. rudenį, kai į Mokslo ir kūrybos simpoziumą iš įvairiausių pasaulio kampelių suvažiavo, suskrido lietuviai. Pirmieji nerimastingos veiklos žingsniai pačių išrengtose, dar dažnai kvepiančiose, erdvaus pastato požeminėse patalpose jau tapo istorija, muziejų, seniai pamėgo lietuviai ir kitų tautybių lankytojai. Meno apsuptyje vyksta lietuvių dvasiai artimi šventiniai renginiai, poezijos – literatūros vakarai, koncertai. Muziejus tapo tikru kultūros židinėliu, kur į vieną ryšį susipina meno srovės, turinčios vidinį žmogaus pasaulį.

Dėmesio verta ne tik pagrindinė lietuvių menininkų, kūrėjų Amerikos žemėje, ekspozicija (beje, tai vienintelė, reprezentuojanti lietuvių kultūrą, išsaugota ateinančioms kartoms, lietuviško meno sala JAV), Algimanto Kežio fotomenas. LD muziejus ruošia parodas, išsiverdimo kaip ir pildo muziejaus archyvus naujais kūriniiais, leidžia parodų katalogus, lankstinukus. Kelia į muziejų suranda meno kolekcijos. Čia gali susipažinti su žymaus skulptoriaus Vytauto Kašubos kūryba (Aleksandro Kašubienės dovana), A. ir J. Zikarų meno rinkiniu, Čiurlionio galerijos, Inc., išsaugotais dail. Mykolo Šileikio kūrybos turtais.

Šių dienų modernios dailės srovių įvairovėje ieškant romantinio meno grožio, atmintį iškyla dailininko Mykolo Šileikio kūryba, išsauganti meno proceso tęstinumą, pusiausvyrą tarp klasikinių ir naujų raiškos formų, nepretenduojant į avangardinį radikalizmą. Atvira širdimi ir susižavėjusiu žvilgsniu

į gamtos pasaulį, su romantišku užsidegimu ugdes kūrybinę saviraišką, tikėjo menininko vedlio misijos svarba, kūrybą suvokdamas kaip sakralinį aktą, ją tapatinio su gyvenimiška, morale.

Žinia, kad Lietuvių dailės muziejus ruošiasi meno mylėtojams pristatyti dail. M. Šileikio gamtovaizdžio grožį, pasakino susipažinti su Čiurlionio galerijos, Inc., pastangomis sukaupia ir dabar LD muziejaus fonduose saugoma kūryba. Kartu prisiminėme Domo Adomaitis ilgų metų veiklą ir atliktą didelį darbą, įvertinant, išsaugant paveikslus bei archyvą. Vykdydamas dailininko valią, D. Adomaitis sudarė ir 1992 m. išleido gražų, išsamų leidinį – monografiją *Mikas J. Šileikis / Michael J. Šileikis*. „Turiningas dail. Šileikio gyvenimas įrodė, kad tikras talentas visuomet suranda progą pasireikšti. Gimęs gražiaiame Lietuvos Zarasų krašte, jis nuo mažens žavėjosi bažnyčios skulptūromis ir paveikslais. Pasakiški ežerai, pušynai, visa apylinkės gamta įsisiurbė į jo sielą ir tas gamtos grožis lydėjo jį visą gyvenimą“, – rašo D. Adomaitis. Vartėme gausiai iliustruotą, išsamiai nusakančią dailininko gyvenimą, deramai atskleidžiantį kūrybos vyksmą, pasirinktas meno sritis, knygą, kurioje visi tekstai yra lietuvių ir anglų kalba. Leidinį – monografiją galima įsigyti *Draugo* knygyne. Žvelgdami į įspūdingas portretines drobes, gamtos vaizdų paveikslus, tarsi vėl keliauome dailininko kūrybos žemę.

Mykolas Šileikis gimė 1893 m. spalio 15 d. Justino ir Marijos (Klimauskytės) šeimoje, Laimelio vieniemyje, Degučių vals., Zarasų apskrityje. Norėdamas išvengti prievolės caro karinėje tarnyboje, 1913 m. atvyko į JAV. Pirmi sunkaus darbo žingsniai Leechbourg, mokė-

si, organizavo Lietuvos Sūnų ir dukterų draugiją, rašė žinutes *Keleivui*. 1915 m. persikelia į Boston, dirba prie linotipo, moko kosi Pelegrini meno mokykloje, Boston Bigelow vid. mokykloje, privatioje Bell Art School of studijuoją City Art School of Boston prof. Brown ir Adelaide Palmer klasėse.

Įvertinę jaunuolio talentą, lyg nujausdami jo ateitį meno srityje, mokytojai patarė studijas tęsti Čikagos meno institute (Chicago Art Institute). 1923 m. su pagyrimu baigęs Čikagos meno institutą, dar tobulinosi Y.M.C.A. kolegijoje. Čikagoje 1928 m. vedė Pauliną Jatulytę. 1925 m. Čikagos meno institute surengtoje dailės parodoje darbai įvertinti I premija, 1936 miesto galerijoje vykusioje lietuvių parodoje, kurioje dalyvavo ir skulptorius Petras Rimša, vėl laimi I premiją.

Jo meno pasaulis, kuriame tvyro skaidri gamta, saulės atspindžiai ir ištirpusi vakaro prieblanda, tai gamtos pažadintos nuotaikos – šviesios, spalvingos ar blyškios, ramios, lyrinės ir poetinės. Paveikslai alsuoja atviru gamtos grožiu ir kurį kartais įsiterpia tolumoje ryškėjantis bažnyčios siluetas, miesto gyvenimo momentai ar pramonės galūnės. Noras fiksuoti realią gamtą pagal metų laikų kaitą, nuotaiką, pasirenkant gamtos siulomą spalvų paletę, tampa būties metafora.

Ir net XX a. septintojo dešimtmečio meno erdvėje dailininkų dirbtuvėse vykę posūkiai nepajudino, o gal stiprino, M. Šileikio tikėjimą savuoju, dar 1918 m. pasirinktu, kūrybos keliu, savais atradimais ir prasme. Dailininkas dalyvavo Čikagos meno instituto, Illinois ir Indiana dailininkų ruošiamose parodose, ruošė autorines, didelio dėmesio ir gero įvertinimo sulaukusias parodas. „Aš sunkiai dirbau norėdamas rasti formų ir spalvų

paslaptis. Norėjau atvira širdimi prisidėti prie šio pasaulio grožio praturtinimo savo įnašu, be kurio žmogaus gyvenimas nebūtų pilnas. ...Pasaulis pilnas nesurasto grožio ir gėrio... – 1978.05.17 dailininkas rašė 85 metų sukakties parodos kataloge.

Metų metais gyveno gamtos grožiu, jos vaizdais žavėjo parodų (ruošė 1923 – 1987 m.) lankytojus, ir menas gana plačiai pasisklido po pasaulį, pasiekdamas Pietų Ameriką, Meksiką, Kanadą, Kiniją, įsikurdamas muziejų, meno galerijų kolekcijose, privačiuose rinkiniuose, papuošė bičiulių namų interjerus. Per 1,000 darbų tvirtina dailininko pasirinkto kūrybinio kelio nuostatas, ištikimybę meno kryptį jungia tapybos, grafikos darbus, pasikartoja knygų iliustracijose, scenos dekoracijose, ryškėja piešiniuose, skleidžiasi mintčių prasmėmis straipsniuose, rašiniuose. „Meno žinių“ redaktorių *Naujienose*, bendradarbiau *Aiduose*, *Naujoje aušroje*, *Drauge* ir kt., knygų vertėjas, apysakų ir fejletonų rašytojas, išleidęs apysakų rinkinį „Liučija“, visuomenininkas paliko nebaigtą rašyti romaną ir gausų, dėmesio vertą archyvą.

Plačiai savo kūryba žinomas menininkas priklausė „Alumni Association of the Art Institute of Chicago“, „Artists League of the Art Institute of Chicago“, „Hoosier Salon of Indiana“, „All-Illinois Society of the Fine Arts“, „Chicago Eguite Society“ organizacijoms, buvo vienas pagrindinių Lietuvių dailininkų sąjungos ir Čiurlionio galerijos steigėjų, Lietuvių dailininkų sąjungos pirmininkas, Čiurlionio galerijos vicepirmininkas ir Meno tarybos vadovas. Už geriausius tapybos ir skulptūros darbus įsteigęs Premijų fondą Čiurlionio galerijoje, Inc., savo meno lobį jai paliko saugoti ir tvarkyti.

Užrašai iš provincijos Los Angeles modernaus meno muziejuje

STASYS GOŠTAUTAS

Jeigu prieš 50 metų Vytautas K. Jonynas ir daugelis čiurlionistų abejojom Aleksio Rannito teorija apie Čiurlionį, kaip abstraktaus meno pionierių, tai šiandien, nors ir niekas nepasikeitė, bent iš dalies sutikti, kad kažkas nuostabaus buvo, nors nei pats Čiurlionis, nei jo bendralaikiai nedrįso apie tai net pagalvoti... Kaip galėjai rašyti apie surrealizmą ar abstraktų meną, jeigu tokio kurinio dar net nebuvo? Nemačiau, kad Čiurlionis sąmoningai kūrė abstraktų meną, bet, būdamas giliai intuityvus žmogus, keturių menų kūrėjas: kompozitorius, dailininkas, fotografas ir poetas, natūraliai tapo interdisciplinariu menininku, intuityviai priėjusiu prie to, ką šiandien mes vadinam abstraktiu menu.

Rašant apie abstraktų meną, negalim pamiršti Kandinskio, nes jis buvo abstraktaus meno teoretikas, dar prieš pradėdamas tapyti savo abstrakčias akvareles. Nesvarbu, ar

Čiurlionis buvo jam įkvėpimas, ar tik sutapimai, ar jis jį pažinojo, ar niekad nesusitikė, tie sutapimai yra gan dažni žmonijos istorijoje. Tad Čiurlionis visai galėjo užkliuti ant ką šiandien visi pripažįstame, kaip abstraktaus meno prado, tik vargu, ar jis spėjo suformuluoti tą savo atradimų teoriją. Tą paliko Kandinskiui.

**Pirmą kartą bus bandoma integruoti
įvairias disciplinas ir pašalinti ribas
tarp menų, pristatyti juos,
kaip interdisciplinarinį objektą**

Tad gal nėra nuostabu, kad šių metų vasario 13 d. Los Angeles Šiuolaikinio meno muziejuje (MOCA) trys Čiurlionio paveikslai dalyvaus su kitais 80 nuo 1905 iki 2005 metų, t.y. per šimtą metų sukurtų darbų, įkvėptų muzikos garsų. Parodos pavadinimas „Visual Music 1905–2005“ daug ką pasako. Tokios rūšies paroda yra suorganizuota pirmą kartą, dėka dviejų muziejų: jau minėto Los

Mykolas Šileikis. „Des Plaines upė žiemą“.

Lietuvių dailės muziejaus 2005 m. vasario 19 d., šeštadienį, 6:30 val. vakaro, atidaro moje dail. Mykolo Šileikio kūrybai skirtą parodą, kurioje bus atskleista tik nedidelė kūrybinio palikimo dalis – čia visu grožiu, spalvomis ir vienybe vyraus gamta.

Prigimties apdovanotas spalvų pajutimu, universitetinėse studijose sukaupęs gilią profesines žinias, pasikliaudamas

regėjimo skvarbumu ir vidine klausa, su vienuodu atsėdėjimu tapė ir klasikinį portretą, ir pamiltos gamtos ar miesto gyvenimo motyvus. Lietuviui, pasiilgusiam pajūrio kopų, vasaros pievų, miškelių grožio bus malonu surasti šiltą žemės tonų spalvą, dangaus mėlį, nors tokie širdžiai artimi paveikslai tapyti čia pat Michigan ežero ar Čikagos miesto ir priemiesčių aplinkoje.

„Šiandien mums lieka tik gerėtis Mykolo Šileikio dailės kūrybos įnašu į lietuvių meno lobyną ir sudaryti sąlygas, kad jo ir kitų lietuvių dailininkų darbai išliktų prieinami ateinančioms kartoms“, – dar 1969 m. *Aiduose* rašė Mikalojus Ivanauskas.

L. D. muziejus, vykdamas meno išsaugojimo misiją, kviečia visus atvykti, pabūti kartu, pajusti kūrėjo tiesą, kad „gamta nemegsta melo“...

Mykolas Šileikis. „Michigan ežero pakrantė“.

Angeles Šiuolaikinio meno muziejus ir Washington Hirshorn muziejus bei Skulptūrų sodo (dalis Smithsonian instituto). Abi parodos yra ruošiamos Los Angeles ir Washington muziejų bendromis jėgomis, bet M. K. Čiurlionio ir kai kurių kitų dai-

P. Klee ir F. Kupka. Pirmą kartą Čiurlionis bus matomas tarp Amerikos modernistų – Arthur Dove, Georgia O'Keeffe, Morgan Russell ir Stanton Macdonald-Wright. Daug kam reikės paimti enciklopediją, kad sužinotų, kas tie dailininkai yra.

Pirmą kartą bus bandyta integruoti įvairias disciplinas ir pašalinti ribas tarp menų, pristatyti juos, kaip interdisciplinarinį objektą – tas žodis paskutiniu metu pasidaręs labai populiarus ir labai puoselėjamas sociologijos studijose.

Čiurlionis gyveno gan komplikuotu laikotarpiu, kur visi menai ieškojo naujų formų ir skolinosi vieni iš kitų, todėl poezija ir teatras, baletas ir opera, fotografija ir filmas, muzika ir dailė buvo kuriami kartu. Pastebėkim Čiurlionio žodyną paveikslų pavadinimuose ir poezijos bandymuose. Beaudelaire ir Mallarme buvo geriausi dailininkų interpretatoriai ir

draugai. Manet ir Cezanne įkvėpė ne vieną poetą ir muziką. Debussy ir Sibelius rašė muziką, įkvėpti vizualinio meno. O ką jau besakyti apie dailininkus, kurių estetiškas pagrindas buvo muzika, kaip Čiurlionio ar Kandinskio?

Dažnai buvo bandoma interpretuoti, kodėl Čiurlionis, baigdamas Leipzigo muzikos studijas, perėjo į tapybą. Abu menai reikalavo skirtingų priemonių ir priėjimų, bet kažkodėl, jo laikotarpis susižavėjo menų integracija ir labai puoselėjamas sociologijos studijose. Čiurlionis gyveno gan komplikuotu laikotarpiu, kur visi menai ieškojo naujų formų ir skolinosi vieni iš kitų, todėl poezija ir teatras, baletas ir opera, fotografija ir filmas, muzika ir dailė buvo kuriami kartu. Pastebėkim Čiurlionio žodyną paveikslų pavadinimuose ir poezijos bandymuose. Beaudelaire ir Mallarme buvo geriausi dailininkų interpretatoriai ir

Paminklas M. K. Čiurlioniui Druskininkuose. Vladimiro Gulevičiaus (Elta) nuotrauka.

Karalius ir princesė

Kai Princesė užmiršo lėles (todėl ir lėlės užmiršo Princesę) ir nepuošė garbanotų plaukų baltais šilko kaspinais, kai vis dažniau sustingdavo prie aukšto lango ir valandų valandas stebėdavo jūros pakrantėje sukuriuojančius paukščius, Karalius sunerimo.

— Kažko vis labiau vienišėja ir vis dažniau liūdnesni pasiduoda Princesė, — vieną vakarą kreipėsi jis į savo visų reikalų patarėją, juoda barzda užsidengusi, keturkampiu veidu kresną vyrą. — Pagalvok savo šviesia galva — ką daryti?

— Godotinas Karaliau, — išsitiesė kaip balta žvakė, deganti menės kandelabruose, patarėjas, — atėjo laikas jos kilnybei pasakyti, kas yra gyvenimas.

— O kas, tavo šviesios galvos mąnymu, yra tas gyvenimas? — sunerimęs pasiteiravo karalius.

— Godotinas Karaliau, — subruzdo patarėjas, — tai žmogui žemėje išaiškėja tik vieną kartą: vieniems gimus, kitiems gyvenant, tretiems mirštant.

— Tai vadinasi, man belieka laukti mirties? — suirzo karalius.

— Kodėl — mirties? Argi, godotinas Karaliau, jau negyvenate?

— Dieve mano, kaip dažnai man atrodo, jog negyvenu, — liūdna mintis pervėrė karalių, ir jis atsiduso.

— Neliūdėkit, godotinas Karaliau, — ėmė drąsinti patarėjas. — Paprasčiausiai patarkit Princesei kaip gyventi, ir viskas. Na, sakykim, tarkit kelis žodžius apie pavojus — atsimenat, kaip Princesė, kažkada skindama avietes, nusidilgino? Kelis žodžius skirkite tiesiai ir melui šiame žemiškame gyvenime. Be to, gerai būtų ir išpėjimas dėl gero vardo.

Kelionė namo

Vyrą ir sūnų ji stengėsi išlydėti Amžinybės ramiai: paruošė gražiausius drabužius, tvarkingai sušukavo plaukus (beje, vyro plaukai dvėklė vandenynui, sūnaus — pakalnūtėmis), susigraudino prisiminusi, kaip kadais — tada saulė dar buvo jauna — įsikniaubdavo į jo jaunuolišką krūtinę, jis palenkėdavo galvą, ir vandenyno begalybė dvelkiantys plaukai kuten-davo jos skruostą.

Paskui atidarė duris ir tramdantiomis ašaras akimis parodė: galite išeiti. Sūnus paėmė Tėvo ranką, prie durų atsisuko ir nusišypojo patvirtindamas, kad viską supranta.

Už durų, gatvėje, nubarstytoje žydinčių akacijų sniegučiu, būriavosi žmonės. Juodi arkliai, įkinkyti į juodą karietą, kinkavo protingomis galvomis. Dūdoniai kilstelėjo išblizgintą varį, ir ore ėmė žybtoti sukuriuojančios garsų dulkelės.

Ji žvelgė pro atlapas duris kaip tolo eiseną, kaip nueinančiųjų įkandin plonom gyvačiukėm vinguriavo žydinčių akacijų sniegutis. Kurį laiką atrodė, kad galiniame karietos lango ovale mato Sūnaus baltą veidą ir tamsias akis. Ūmai karietą uždengė geltonos vėliavos — jos plakėsi, lyg norėdamos ištrukti. Paskui ėmė ribėti nuo vandenyno slenkanti melsgana migla, ir viskas joje ištirpo.

Atrodė, kad vakaras atsėlino anksčiau nei derėjo. Uždegė tris žvakes. Jos atsispindėjo langų juodumoje taip įtikinamai, kad atrodė, jog ir lauke kažkas uždegė tris žvakes. Pasilenkė ir užpūtė viduriniąją — įviją dūmelio sruoga pakibo

Nekvailas, pasirodo, tas mano patarėjas, be reikalo galvojau nukišti jį kur nors į arklides, šmestelėjo karūnuotoje galvoje mintis.

— Tai aciū, mano šviesios galvos patarėjau, — jausmingai tarė karalius. — Užsuk pas mano taurininką — tegu įpila kelis gurkšnius ambrozijos.

Susišukavo neklusnią barzdą karalius, apsaistė užriestus ūsus levandos purslais, zomšo pirštine pablizgino plataus briedžio odos diržo paausuoatą sagtį, kurioje ritose du stori lokiai, ir liepė pakviesti Princesę.

Toji įskrido, kaip aukštos, saulėtos vidurvasario dienos kregždėlė.

— Sėskis greta, tu mano blezdingėlė, — švelniu balsu kreipėsi karalius. — Jau išau-gai iš vaiko drapanėlių, ankšta tau pilyje, akis pražiūrėjai, žvelgdama į jūros tolius... Taigi išskrisi vieną dieną, — karalius balsas sudrebėjo ir nutilo.

Princesė tylėjo ir žvelgė didelėmis, talpinančiomis visą dangų akimis.

Tiesiai į sielą žiūri, dar labiau susigraudino karalius, bet ūmai čiupo save už ką tik sušukuotos barzdos.

— Noriu tau kai ką patarti, kad neužgautum širdies nei sau, nei man, nei kitiems.

— Taigi niekada neskink dilgėlių, — užlenkė vieną išpuoselėtą ir akvamarino žiedu papuoštą pirštą karalius. — Niekados nesakyk tiesos, jei iš tavęs laukia gražaus, lengvai suprantamo melo, — karalius užlenkė antrąjį pirštą. — Ir niekadaos nekeisk vardo, jei tau siūlomas yra nebylus.

— Gerai, — nusišypojo princesė. — Niekados neužmiršiu karališkio savo tėvo patarimų.

Kitos dienos rytą, miegant net panaktiniams ant rasa api-

virš apanglėjusio knato ir kažko laukė.

Nesistebėjo, kad už lango švietė trys žvakės, kad namuose stoji tokia tylą, jog net girdėjosi kaip palange tipena Dievo karvytė, nerasdama vietos nakvynei.

Nesistebėjo, kad greta prisėdęs nemiga — tėva moteris violetiniais duksliais drabužiais, uždengusi veidą ilgapištėmis blyškėmis plaštakomis.

Nežinojo, kiek praėjo laiko, kol vieną naktį nubudusi pa-

M. K. Čiurlionis. „Kaimas“. 1906 m.

bertų kailių, išėjo princesė į pasaulį.

Nusidilgino skaudžiai rankas ir kojas, pamiškėje rinkdama pusryčiams girines avietes. Sakė tiesą, nors visi ūbavo: melas! Ir kai miegančią parugėje pabudino artojas ir užsikirdamas paprašė jos rankos, princesė pažvelgė į atvirą jauną veidą, į žalias akis, kuriose atsispindėjo jos didelės, talpinančios visą

dangų akys, ir ištiesė abi rankas. Taip ji pakeitė vardą ir pavardę. Dažnai nuo ilgesio skaudėdavo širdį.

Kartą ji susapnavo Balsą: kiek daug tavęs ilgisi, kiek daug prašviesėja atsiminė tave, kiek daug nelengvo, bet tikro gyvenimo tau skirta... Ir ji iš laimės nusijuokė.

M. K. Čiurlionis. „Karalių pasaka“.

matė — langai išpuošti sniego gelemis, o pro orlaide prasi-spraudęs vėjas kvepia pūga.

Atsisėdęs stengdamasi prisiminti sapną — ten taip pat sūkuriavo pūga ir girdėjosi žingsniai, o gal vos girdimas bilsnojimas į duris.

Taip, į duris kažkas vos girdimai bilsnojo.

Uždegusi žvakę, nusileido laiptais žemyn į prieškambarį.

Čia slankiojo vėsa ir pūgos supamų medžių šešėliai. Ji atidarė duris ir iškart pamatė juos abu — Vyrą ir Sūnų. Jie stovėjo, laikydami laiptų turėklų, pūga juos buvo aprėdžiusi baltais, ir jų veidai buvo baltesni už sniegą.

— Parnešk mudu Namą, — ty-liai paprašė Vyras.

— Parvesk, Mama, — pratarė Sūnus. Jo akys šypojo.

— Gerai, — kažkas už ją prabilo smilkinuose, — užeikite, aš greitai apsirengsiu.

— Negaišk, — paprašė Vyras. — Pūga aprens ir tave.

Tarp Vyro ir Sūnaus, jausdamas jų paslatingą buvimą, nusileido įlomenė į Jūros parką, kur dunksnojo iš žiemvakarių pūsės pridengti išpašytomis snie-

gų juostomis seni klevai. Ji prisiminė, kaip kažkada čia Sūnus jos paklausė, kur yra voverių namai. Tada ji pasakojė apie uoksus, šiltus, minkšta samana išklotus voverių kambarėlius, kur pasieniuse rūpestingai sudėlioti guli taisyklingsom kaugelem, rješutai, gilės ir — skristi mokančios klevų sėkliukės, o palūbėse kabo džiiovinti grybai.

Sūnus pažvelgė į ją ir nusišypojo. „Jis girdi mano mintis“, — pagalvojo ir vien nuo to atradimo tapo jauku.

Vandenynas riaumėjo, vilnys atsimušdavo į pakrantės akmenis ir piktai pašokdavo aukštyn. Vėjas stumdė paplūdimyje šnypščiančius putų gumulus. Toli, saloje, mirksėjo raudona švyturielė akis.

Ji sustojo, nežinodama, ką daryti, bet Vyras ir Sūnus paėmė už rankų, ir visi trys žengė į riaumojančią begalybę. Vos tik

kojos prisilietė vandens, iškart tarp putojančių ir lužtančių vilnių nusitiesė takelis.

Baimės neįtako. Tiksliai tada, kada saulės nubudimo krašte pradėjo ryškėti švelnūs rožiniai atspindžiai, jie sustojo. Vyras tarė:

— Aciū, kad palydėjai. Kai pasieksime Namus, pašauksime ir Tave.

— Aš labai Tavęs ilgėsiuos, Mama, — sušnabždėjo Sūnus.

Ji norėjo juos apkabinti ir paprašyti, kad leistų eiti kartu, bet rankos užgavo vien kietus vėjo pečius, — jis linksmai švilpaukdamas nešė sniegą.

Prie durų atsisuko. Pėdsakų Jūros parko įlomenėje nesimatė. Nemirksėjo sūnaus vėjo išesta švyturielė akis. Girdėjo, kaip keliama potvynio vandenynas padūsausdamas ropščiasi per akmenis į paplūdimį.

— Aš noriu Namą, — sušnabždėjo ji ir pravirko.

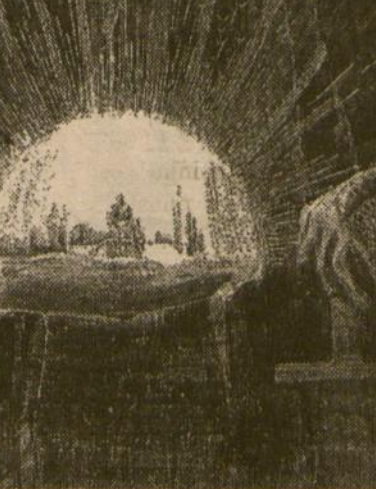
dangų akys, ir ištiesė abi rankas.

Taip ji pakeitė vardą ir pavardę.

Dažnai nuo ilgesio skaudėdavo širdį.

Kartą ji susapnavo Balsą: kiek daug tavęs ilgisi, kiek daug prašviesėja atsiminė tave, kiek daug nelengvo, bet tikro gyvenimo tau skirta... Ir ji iš laimės nusijuokė.

Ir ji iš laimės nusijuokė.

M. K. Čiurlionis. „Saulėlydžio vaikas“.

kojos prisilietė vandens, iškart tarp putojančių ir lužtančių vilnių nusitiesė takelis.

Baimės neįtako. Tiksliai tada, kada saulės nubudimo krašte pradėjo ryškėti švelnūs rožiniai atspindžiai, jie sustojo. Vyras tarė:

— Aciū, kad palydėjai. Kai pasieksime Namus, pašauksime ir Tave.

— Aš labai Tavęs ilgėsiuos, Mama, — sušnabždėjo Sūnus.

Ji norėjo juos apkabinti ir paprašyti, kad leistų eiti kartu, bet rankos užgavo vien kietus vėjo pečius, — jis linksmai švilpaukdamas nešė sniegą.

Prie durų atsisuko. Pėdsakų Jūros parko įlomenėje nesimatė. Nemirksėjo sūnaus vėjo išesta švyturielė akis. Girdėjo, kaip keliama potvynio vandenynas padūsausdamas ropščiasi per akmenis į paplūdimį.

— Aš noriu Namą, — sušnabždėjo ji ir pravirko.

Saulėlydžio vaikas

Vieną vasaros vakarą Mama ji nusinešė prie lango, atitraukė užuolaidą, ir jo akys, gaudančios atrandamo pasaulio įvairiausių pavidalus, vienu siūbtelėjimu buvo užlietos aukštinės jūros.

Jis dar nežinojo šitų žodžių — auksas, jūra, bet tai nė kiek nekludė jo sielai išskleisti sparnus ir sušnabždėti: žvelk — kaip nuostabu!

Vakaro dangus tarp beržų švytėjo bekrašte auksine šviesa, jos viršuje vos vos prasimušė švelnus žalsvumas, o dar aukščiau, kur lėtai skrido paukščiai, liejosi violetas.

Mama laikė, apkabinusi jo krūtinėlę, kol pajuto, kad vaikas nealsuoja.

Išsigandusi atsuko jį, pasilenkė, ir jis ėmė juoktis, verždamasis saulėlydžio pusėn, kur lėtai skridami žybtelėdavo sidabrine liepsna paukščiai ir išnykdavo.

Mama taip pat nusijuokė.

— Kaip nuostabu, — pakartojo Mama jo sielos žodžius, pradžiusia širdimi girdėdama sūnaus krykštes.

Visas kambarys prisipildė

Robertas Keturakis

Seminaristas

Šventovė dunksojo dviejų upių santakoje, senos sugriautos pilies pašonėje. Pilis taip pat buvo sena, pastatyta, galimas dalykas, dar tais laikais, kai upės nebuvo išsiskyrusios

M. K. Čiurlionis. „Saulėlydžio vaikas“.

Šventovė dunksojo dviejų upių santakoje, senos sugriautos pilies pašonėje. Pilis taip pat buvo sena, pastatyta, galimas dalykas, dar tais laikais, kai upės nebuvo išsiskyrusios

Šventovės vidus, tuščias ir išiklausęs į tą tuštumą, jau negirdėjo kadais čia gaudusių vargonų, maldų ir giesmių, kilusių į skliautus, kur tarp mėlynų kamuolinių debesėlių, nejudindami pakeltų sparnų, suposi rimti, žinantys, kas jų laukia, angelukai. Auksinės, sidabrinės, sepijos ir akvamari-

no spalvas kažin kada buvo išblukinusi drėgmė, šaltis, žmonių abejingumas ir šventovės liūdesys. Jei kas čia dar saugojo viltį pamatyti atgimusių šventovę, kupiną šviesos ir dvasios spindesio, tai tikriausiai buvo mažutis seminaristas.

Neskubėdamas jis prisiartindavo, pakeldavo jaunuoliškai atvirą veidą į dėmėm išmargintą frontoną — ten, ištrūpėjus tinko gabalams, kaip neužgyjančios žaizdos tamsiu raudoniui degė nuogos plytos. Ant kerpėm ir samana apėjusių kontraforsų rangėsi gebenės, virš vieno lango išlenko karnizo stiepesi šermukšnis.

Seminaristas žinojo, kad galima nesunkiai išlupti iš apgraužto ažuolinių durų krašto surūdijusią didelę spyną, įsmukti pro tarpdurių plyšį vidun ir klausytis, ką kalba šventovės tylą.

Kartą vienas dėstytojas, baltas kaip dykumos atsiskyrėlis (degė gilios akys), hebrajiškai pasakė ir išvertė: be Tylos nebūna istorijos, nes istorija gali tapti vien žodis, išrastas Tyloje.

Lygiai taip pat be Tylos negali būti ir Dievo, pridūrė jis, degančiomis akimis atidžiai stebėdamas auditoriją: ar suprato?

Jis suprato: kas vyko, vyksta ir vyks pasaulyje — viskas atsiduria tos dieviškos Tylos fone.

Kada ši Tyla prabyla? — kartą šmestelėjo mintis. Jis stovėjo šventovės pasienyje, žvelgė presbiterijos pusėn, kur tyla buvo tamsesnė — kaip gelmė ir paslaptis. Saulėtos dienos šviesa siauru pleištu veržėsi pro dviverių durų plyšį, ir rėmėsi į perkrypusias dėzes, kartoninius stačiakampius, iš kurių stirksojo pilki lentgaliai.

Seminaristas nesimeldavo — tūnodavo nuleidęs rankas ir klausydavosi Tylos. Ji niekada jam neatsivėrė.

Gal todėl, kad aš nesugebu jai atsiverti, skaudžiai pagalvojo jausdamas savo pilkumą ir nepatikimumą.

Gelmė pasitiki vien gelmė, kartais jis guodavo save. Ta-

čiau nuo to guodimo sielos maudylus neapleisdavo.

Tą vakarą jau buvo girdėti rudens švokštimas — krito rudi, geltoni, oranžiniai klevų, liepų, tuopų lapai. Tik gluosniai dar viltingai ošė žalia, vėjų blaškoma laja. Abi upės buvo patvinusios ir iš tolo galėjai girdėti, kaip sukuringas srovių plūsmas bruožia akmeningas krantų atodangas ir trūkčioja apnuogintas, tėkmės apsemtas medžių šakas.

Jis grįžo nuo santakos smailio, kur valandėlę stebėjo blukias saulėlydžio spalvas. Veidas degė nuo šalto vėjo, lyg ištrintas terpentinu. Plaštakas šildė juodos striukės kišenėse — vienoje pirštais užčiuopdavo jaukiai šiltą kaštoną.

Vakarinė šventovės siena buvo užlieta švelnia auksine spalva, ir pirmąkart tas šimtmečių slegiamas pastatas jam pasirodė lengvas, vos pastebimai siūbuojantis saulėlydžio tyloje.

Akys iškart pastebėjo beveik pačiame frontono viršuje atidarytas siauras duris, tarpduryje sustingusį siluetą. Po valandėlės siluetas slystelėjo žemyn, pasiviro ir nuskrido.

Jis sklendė lėtai kairiosios pakrantės pusėje, kone užgaudamas aukštų tuopų viršūnes. Smulkiom klostėm plevėno juodos abitas, ilgų plaukų sruogos vijosi kaip regimos oro drūžės. Pasiekęs santakos pakraštį, skrendantis pasuko atgal ir, tarytum paukštis, nėrė pro angą frontone ir dingo.

Seminaristas stebėjo, kaip lėtai užsidarė durys.

Švelni auksinė saulėlydžio šviesa buvo išnykusi. Virš pilies griuvėsių yrėsi siauras delčios luobelis.

Nepajuto, kaip išplėšė surūdijusią durų spyną, įsispraudė į šventovės vidų, užkliudamas už dėžių, ištiestom rankom, vedamas gilejančio nerimo, nusliūkino prie nišos, kur buvo pastebėjęs laiptus aukštyn.

Lipo klupdamas, kartą vos išsilaikė, kol iš jo kojų iššlydė ir bildėdama nukrito pakorlenta. Pastogę pasiekė be kvapo.

Iškart pamatė frontono pusėje degančią žvakę ir nugara į jį ant suolo sėdintį žmogų.

Jam priartėjus, žmogus atsisuko.

Be išgąscio ir nuostabos iš karto atpažino save.

Nejaugi tai tikrai aš? — šmestelėjo mintis.

Ir išgirdo vos girdimai tariamus žodžius: šitaip kartais prabyla Tyla.

čiau nuo to guodimo sielos maudylus neapleisdavo.

Tą vakarą jau buvo girdėti rudens švokštimas — krito rudi, geltoni, oranžiniai klevų, liepų, tuopų lapai. Tik gluosniai dar viltingai ošė žalia, vėjų blaškoma laja. Abi upės buvo patvinusios ir iš tolo galėjai girdėti, kaip sukuringas srovių plūsmas bruožia akmeningas krantų atodangas ir trūkčioja apnuogintas, tėkmės apsemtas medžių šakas.

Jis grįžo nuo santakos smailio, kur valandėlę stebėjo blukias saulėlydžio spalvas. Veidas degė nuo šalto vėjo, lyg ištrintas terpentinu. Plaštakas šildė juodos striukės kišenėse — vienoje pirštais užčiuopdavo jaukiai šiltą kaštoną.

Vakarinė šventovės siena buvo užlieta švelnia auksine spalva, ir pirmąkart tas šimtmečių slegiamas pastatas jam pasirodė lengvas, vos pastebimai siūbuojantis saulėlydžio tyloje.

Akys iškart pastebėjo beveik pačiame frontono viršuje atidarytas siauras duris, tarpduryje sustingusį siluetą. Po valandėlės siluetas slystelėjo žemyn, pasiviro ir nuskrido.

Jis sklendė lėtai kairiosios pakrantės pusėje, kone užgaudamas aukštų tuopų viršūnes. Smulkiom klostėm plevėno juodos abitas, ilgų plaukų sruogos vijosi kaip regimos oro drūžės. Pasiekęs santakos pakraštį, skrendantis pasuko atgal ir, tarytum paukštis, nėrė pro angą frontone ir dingo.

Seminaristas stebėjo, kaip lėtai užsidarė durys.

Švelni auksinė saulėlydžio šviesa buvo išnykusi. Virš pilies griuvėsių yrėsi siauras delčios luobelis.

Nepajuto, kaip išplėšė surūdijusią durų spyną, įsispraudė į šventovės vidų, užkliudamas už dėžių, ištiestom rankom, vedamas gilejančio nerimo, nusliūkino prie nišos, kur buvo pastebėjęs laiptus aukštyn.

Lipo klupdamas, kartą vos išsilaikė, kol iš jo kojų iššlydė ir bildėdama nukrito pakorlenta. Pastogę pasiekė be kvapo.

Iškart pamatė frontono pusėje degančią žvakę ir nugara į jį ant suolo sėdintį žmogų.

Jam priartėjus, žmogus atsisuko.

Be išgąscio ir nuostabos iš karto atpažino save.

Nejaugi tai tikrai aš? — šmestelėjo mintis.

Ir išgirdo vos girdimai tariamus žodžius: šitaip kartais prabyla Tyla.

Iškart pamatė frontono pusėje degančią žvakę ir nugara į jį ant suolo sėdintį žmogų.

Jam priartėjus, žmogus atsisuko.

Be išgąscio ir nuostabos iš karto atpažino save.

Nejaugi tai tikrai aš? — šmestelėjo mintis.

Ir išgirdo vos girdimai tariamus žodžius: šitaip kartais prabyla Tyla.

Iškart pamatė frontono pusėje degančią žvakę ir nugara į jį ant suolo sėdintį žmogų.

Jam priartėjus, žmogus atsisuko.

Be išgąscio ir nuostabos iš karto atpažino save.

Nejaugi tai tikrai aš? — šmestelėjo mintis.

Ir išgirdo vos girdimai tariamus žodžius: šitaip kartais prabyla Tyla.

Iškart pamatė frontono pusėje degančią žvakę ir nugara į jį ant suolo sėdintį žmogų.

Jam priartėjus, žmogus atsisuko.

Be išgąscio ir nuostabos iš karto atpažino save.

Leidiniai

Feniksas iš dar šiltų pelenų

Nemuno žurnalo pradžia patys tarybmetis: 1967 metų balandį pažiūrėję 16 tūkstančių egzempliorių tiražą. Paantraštelė skelbė, kad tai Lietuvos LKJS centro komiteto ir Lietuvos TSR rašytojų sąjungos žurnalas jaunimui. Šis literatūros ir kultūros žurnalas įsteigtas Lietuvos rašytojų sąjungos. Pirmasis redaktorius Antanas Rila. Ilgiausiai redaktoriaus, regis, Algimantas Mikuta. Kuriam laikui jį pakeitęs Laimonas Inis keitė žurnalo matmenis: sumažino jo formatą, ėmė spausdinti spalvotus puslapius (dailininkų darbų reprodukcijas). Tačiau, vėl sugrįžęs Mikutai, viskas grįžo į ankstesnes vėžes. *Nemunas* visą laiką leistas Kaune, todėl ir redakcijos kolektyvas, žinia, buvo laikinosios sostinės inteligentai bei intelektualai. Per visą jo gyvenimo laiką kultūromėnė šį žurnalą žinojo kaip progresyvią, žinia, kiek buvo įmanomas tas progresyvumas sovietų Lietuvos Prokrusto lovoje. Ne vienas ilgametis žurnalo darbuotojas prisimena, kad su valdžios institucijomis dėl netikėtų straipsnių redakcininkai turėdavę nemalonumų. Pavyzdžiui, kai leidinio puslapiuose pasirodė pirmieji aktai (to sau neleidavo net Maskvos spaudiniai). O *Nemunas* visada propagavo Lietuvos meninę fotografiją. Neabejojama, kad tai leidinyje dirbusio fotomenininko Romualdo Rakausko prikišti visi dešimt pirštų. Dar vienas žurnalo charakteringas bruožas – būtent *Nemuno* puslapiuose debiutavo daug naujų literatūrų. Tai buvo labai tvirtas laiptelis į literatūrą. Jame taip pat buvo spausdinama Lietuvos ir užsienio autorių kūryba, publicistika, tekstai apie šiuolaikinį meną ir menininkus, jaunimo problemas, skelbiamas Kauno kultūrinis gyvenimas. *Nemunas* vienas iš Lietuvos rašytojų sąjungos periodinių leidinių (kiti – mėnraštis *Metai*, rusų ir anglų kalba ejęs žurnalas – dabar tik anglų – *Vilnius*, savaitraštis *Literatūra ir menas*).

Tačiau laikas leisdavo gyvenimą pavėjuoti, arba negailestingai sulaikydavo tam tikrus procesus. Ir *Nemuno* žmonės 2003 metų pabaigoje pasiekė baisi žinia. Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, finansuojantis Lietuvos kultūros projektus bei įvairias programas, neskyrė nė cento. Tačiau, iškentę prazūtingą akivaizdę, nenuleido rankų. Ir 2004 metų balandžio 15 dieną 2,500 egzempliorių tiražą pasirodė pirmasis kultūros ir meno savaitraštis *Nemunas*. Redakcijos adresas tas pats – Kaunas, Gedimino gatvė 45. Vyriausiojo redaktoriaus Algimanto Mikutos postą su senomis nemenkomis skolos perėmė dabartinis redaktorius Viktoras Rudzianskas. Rėmėjais įrašyti Kauno miesto savivaldybė bei Lietuvos Respublikos Kultūros ir sporto rėmimo fondas. Žinoma, kas nors ir sunerimo, kad šalia kultūros savaitraščių *Literatūros ir meno*, *Šiaurės Atėnų*, 7 mėn dienų eis dar vienas. Sunku buvo suvokti, kad naujagimis išsilaikys, kokybiškas, įvairus. Dabar gi naujasis kultūros informatorius, ketinęs spurtuoti kas antrą savaitę, tapo lygiateisiu šešiolikos puslapių kultūrinę irgi suvokti. Dabar gi naujasis kultūros informatorius, ketinęs spurtuoti kas antrą savaitę, tapo lygiateisiu šešiolikos puslapių kultūrinę irgi suvokti.

Duoliai tikėjosi, kad tai tebus Kauno gandų biuletenis, o užsiėmė: *Nemunas* dabar skaitomas ne tik visoje Lietuvoje, betgi siekia ir užsienio kultūrinių akis ir ausis. Nemuniečiai subūrė gana stiprią rašytojų ir publicistų palaikymo komandą. Jos nariai Marcelijus Martinaitis, Valdemaras Kukulius, Birutė Jonuškaitė, Dovilė Zelčiūtė, Donaldas Kajokas, Vidmantas Kiaušas, Petras Venclovas. Vyriausiajam redaktoriui Viktorui Rudzianskui nežinau kokių būdu pavyko pasiūlyti labai atsakingą ir kruopštų pavaduotoją Kazį Požerą. Deja, *Nemunas* savo savaitraščio elektroninio puslapio neturi, tačiau jį galima kreiptis adresu nemunas.redakcija@centras.lt. Dabartinis nurodytas tiražas 1,600.

Ir štai po devynių mėnesių atgimimo dabartiniai nemuniečiai, redakcijos bendradarbiai, ir prijaučiantys susirinko Vilniuje, Rašytojų klube. Dovilė Zelčiūtė dzinktelėjo šaukštų skardines šonai – leido kalbėti pakviestiesiems ir pašauktiesiems. Jau antrakart *Nemune* dirbęs prozininkas Petras Venclovas ateities *Nemuną* įsivaizduoja kaip labai svarų laikraštį, jungiantį rytinius ir vakarinius kultūros pakraščius. Vyriausiasis redaktorius Viktoras Rudzianskas gana skalsus kalbų, ištare aiškų faktą, kuris gali būti vertinamas kaip tam tikra pergalė: per devynis mėnesius triskart išaugusi savaitraščio prenumerata neabejotinai turi teigiamų priežasčių ir argumentų. Nors Viktoras Rudzianskas, ėmęs neįsivaizduojamai bridižios lemties, matyt ne vieną savo galvos plauką prazilino, o iš kūno išgaravo net aštuoniolika kilogramų svorio. Ir vaikišiojo pajuodęs kaip jo paties švarkas. Teisinio, kad išimylėjęs. Buvo tiesmukų liežuvių, priekaištavusių, kam reikalingas antras *Literatūra ir menas*, nes manė, kad *Nemunas* tekantros minimą savaitraštį. O ne, surado savo pakankamai aiškią nišą, suformavo ir tam tikrą leidinio struktūrą, tiesa, toli gražu neįšibaigta. Viktoras Rudzianskas prisipažino, ištis nežinojęs, kaip ieškos gerų autorių, ką jie naujo pasiūlys.

O turėjo ką pasiūlyti ir literatūros kritikai Valentinas Sveticas, Viktorija Daujotytė, Valdas Kukulius, Regimantas Tamošaitis. Pastarajam, gal jam patiam netikėtai, pavyko įskelti ugningą polemiką *Nemuno* puslapiuose. Kultūros procesą savo spėja pristatyti reporteris Vidmantas Kiaušas, naujas knygas pristato ir jas aptaria profesionalus knygžiurkis, poetas ir esistas Kęstutis Navakas. Vidmantą, dar 1991–1996 metais *Nemune* dirbusį administracijos darbuotoją, rašyti paskatino žurnalo ilgameitis apybraižų meistras Alvydas Dargis. Anot V. Kiaušo, kultūros gyvenimas nėra apsnūdęs, tik reikia matyti ir dalyvauti. Gi Kęstutis Navakas žurnalistikos taukuos irgi vartosi kaip inkstas. Jo knygų apžvalgos ir refleksijos daugel metų buvo publikuojamos *Kauno dienos* dienraščio kultūros priede *Santaka*. Redaktorius Rudzianskas kaip vieną esminių *Nemuno* tąsų ir stiprybės dalykų minėjo poeziją: „mes

Taip atrodė pats pirmasis savaitraščio *Nemunas* veidas 2004 m.

išplaukėm todėl, kad nepamiršom poezijos. Anot Marcelijaus Martinaitio, Kaune yra drąsūs žmonija, kurie leidinį prikėlė beveik iš nieko. Martinaitis mintij, kad stigo truputį konservatyvaus mąstymo, kuris turįs savo istorinį metmenį, laikraščio. Kad Lietuvai truko Kauno, nes Kaunas yra kultūros miestas.

Redaktoriaus pavaduotojas ir atsakingasis sekretorius Kazys Požėra, prisiminęs pirmuosius laikraščio numerius, tikino, jog redakcija spaudė surį iš oro, nes iš esmės neturėjo pieno. O ką jie darą nūnai – tai bandymas pasakyti, kad Kaunas yra ir žada likti.

Nacionalinės premijos laureato, poeto, eseisto Donaldso Kajoko ilgameitį darbovietė buvo irgi *Nemuno* žurnalas. Anot jo, *Nemunas* kol kas išlošia, kad rašytojystė derinama su žurnalistika, tai yra reportažiniai dalykai sukimba su intelektualiniais. Tačiau Donaldso Kajoko gana tvirtą mintį, kad *Nemunas* dabar turėtų būti savaitraštis, neigė literatūros apžvalgininkas Valdas Kukulius, tikindamas, kad Lietuvoje leidžiamai pakankamai solidūs kultūros savaitraščiai, o *Nemuno* išsiskelbėjimas – sugrįžimas į žurnalą. Pavyzdžiui, *Šiaurės Atėnų* yra užrėpęs eseistikos žanrą. Dar reikia poros metų, aiškino Valdas Kukulius, kad

Nemunas tartų: mes turim eseičius Gintarą Grajauską ir Kęstutį Navaką. Kukulas taip pat drįso (akipiešiška?) tvirtinti, kad Lietuvoje kultūrinės spaudos per daug. Girdi, tėra tik dvidešimt, gal trisdešimt žmonių, kvalifikuotai rašančių kultūros temomis. Ir jie turi užpildyti tuos didelius puslapius plotus. Žinia, kad daugelis kultūrinių Valdui Kukuliui gana argumentuotai ir esmingai prieštarautų. Aš taip pat. Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas Jonas Liniauskas neabejojo, kad kol yra idėja ką pasakyti, tol savaitraštis bus. Valdinui Svaitickui daro įspūdį *Nemuno* operatyvumas ir jūdrys žanrai. Valentinas pasidžiaugė, kad *Nemunas* neserga perdėta „klubo“ liga, kurios požymis yra neįsileisti svetimių, nors ir gabių, neordinarių rašančių autorių.

Vedama pačių geriausių ketinimų, *Nemuno* savaitraščio komanda vieną gražią pavakare ir atkako Vilniui. Atvežė gabalą *Nemuno* sūrio ir tuntą pelių. Kaip ne kaip, juk jau devyni mėnesiai prisikėlė iš nieko! Dovilė Zelčiūtė bičiulis, liudies meistrės Irenos Tamulytės iš špagato nertas ir vata kimštas peliokės išdalyjo geriausiems savo pagalbininkams. Ir sūrio kiekvienai graužikelei atrėžė. Tegyvuojie!

Ričardas Šileika

Laikas gydo ne visas žaizdas

Danutė Gailienė. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. Vilnius, 2004. 272 puslapiai, minkštasis viršelias. Kaina sutartinė.

Knygos galiniame viršelyje skaitome, kad XX amžiaus Europos istorija su jos dviem kupiniais istoriniais režimais buvo kupina represijų, persekiojimų ir žmonių kančių. „Šimtai tūkstančių nužudyti, paneikinti, sulaužyti gyvenimų, likimų... ar tai galėjo nepalikti pėdsakų žmonių bei tautų sąmonėje?“ Teigiama, kad tiek nacių, tiek komunistinio režimo padariniai tapo įmanoma tirti tik abiemis žlugus. Šioje knygoje Kanados, Lietuvos, Norvegijos, Šveicarijos ir Vokietijos autoriai, vertindami skirtingas patirtis, bando atsakyti į šį Lietu-

voje dar tokį naują, tačiau aktualų klausimą.

Knygos metrike toliau skaitome, kad šioje pirmoje Lietuvoje išleistoje monografijoje apie politinių represijų sukeltų sunkių ilgalaikių traumų psichologinius bei psichopatologinius padarinius nagrinėjamos nacizmo ir komunistinio represijų pasekmės Europoje, taip pat kolonijinio genocido ilgalaikiai padariniai Arktyje ir Australijoje. Knyga skirta psichikos sveikatos specialistams bei tyrėjams – psichologams, psichoterapeutams, psichiatrams ir visiems, kurie domisi totalitarinių režimų padariniais.

Knygos „Pratarmėje“ priminama, kad po Antrojo pasaulinio karo Vakarų šalyse imta intensyviai tirti nacizmo pasekmės aukoms. Šių tyrimų sumanytojai turėjo įveikti tra-

dicinės psichiatrijos ir psichosocializės postulatų, jog traumą patyrę išgyvenimai neturi lemiamo poveikio juos patyrusių psichinei sveikatai. Tada vyravo įsitikinimas, kad normalioms žmonėms traumų pasekmės negali būti ilgalaikės, nes laikas gydo ir žmonės gali vėl atgauti dvasinę pusiausvyrą.

Tačiau tyrimai parodė, kad karo, politinių represijų traumos sukelia sunkius ilgalaikius somatinius, psichologinius ir psichopatologinius padarinius. Net ir visai sveikiems žmonėms sukrečiantys išgyvenimai sukėlė daug psichinės sveikatos sutrikimų: baimingumą, nervingumą, depresiją, pasikartojančius baidus sapnus, padidėjusį dirglumą ir agresyvumą. Kai kurie nukentėjusieji juos jaučia visą gyvenimą.

Knygos sudarytojos Danutės Gailienės manymu, metodologiskai stipriausi nacių okupacijos padariniai tyrimai atlikti Norvegijoje. Oslo universiteto profesorius Lars Weiseth pataria kritiškai svarbiausių teorinių ir metodologinių problemų įvertinimą. Antrajame jo straipsnyje atskleidžiama, kaip ilgamečiai moksliniai tyrimai, Nukentėjusiųjų asociacijos ir aukščiausio lygio politikų bendradarbiavimas leido siekti didesnio teisingumo, atlyginant nukentėjusiųjų žałą.

Komunistinio režimo padarinių įvertinimų dar nėra daug, nes komunistas nepasmerkta dėl nusikaltimų žmonijai. Pirmieji komunistinių represijų tyrimai pradėti Lenkijoje ir Bulgarijoje. Knygoje Matthias Schutzwahl ir Andreas Maercker parašytame straipsnyje „Politinio kalinimo Vokietijos Demokratinėje Respublikoje ilgalaikiai padariniai“ pristatomi ilgalaikių padarinių tyrimų rezultatai, atlikti buvusioje Rytų Vokietijoje. Buvusioje Sovietų Sąjungoje pirmoji politinių represijų aukų apklausa atlikta Latvijoje. Nuo 2000 m. platus tyrimas „Sovietų ir nacių represijų psichologiniai padariniai“ pradėtas Lietuvoje. Jį atlieka Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (LGGRTC) bei Vilniaus universiteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra. LGGRTC direktorė istorikė Dalia Kuodytė straipsnyje „Traumuojanti istorija“ apibūdina XX a. antrosios pusės istorinių traumų Lietuvoje mastą.

Ištyrus apie pusantro tūkstančio buvusių politinių kalinių, tremtinių ir kitų represuotųjų paaiškėjo, kad jų traumė patirtis gerokai sunkesnė nei represijas nepatyrusių, nors ir pastarieji gyveno komunistiniame režime. Ilgalaikiai traumavimo padariniai reiškiasi iki šiol. Žmonės ne tik gali būti paveikiami sunkių ilgalaikių traumų, bet jie turi vidinių išteklių ir sugeba įveikti sunkumus. Danutė Gailienė ir Evaldas Kazlauskas savo tyrimuose rado, kad didelę reikšmę turi tokie apsauginiai veiksniai, kaip įsitikinimai, idealai, žmonių solidarumas. Taip pat rasta, kad psichoterapiškai atsisakiusi ir tėvų traumų poveikis antrajai kartai. Apie tai knygoje rašo Gražina Gudaitė.

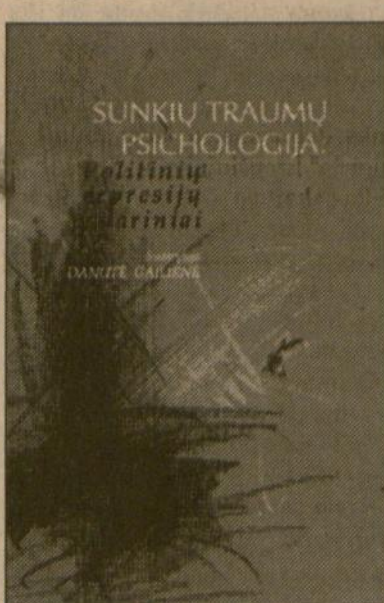
Be oficialiai įstatymu pripažintų nukentėjusiųjų nuo politinių asmenų, Lietuvoje yra dar kelios grupės žmonių, nukentėjusių nuo komunistinio režimo. Viena tokių grupių yra „afganai“. Tai 1979–1989 m. Afganistano kare priversti tarnauti vyrai. Atliktas tyrimas parodė, kad iki šiol jų psichosocialinė situacija daug prastesnė nei kare nedalyvavusių, priviolomajai karo tarnybą atlikusių

vyrų. Ta tema savo duomenis padauoda Vėjūnė Domanskaitė-Gota, Danutė Gailienė ir Jūratė Girdžiūkaitė.

Vienas žymiausių pasaulyje savizudiško elgesio tyrėjų Antoon Leenaars analizuoja daugiau nei šimtmetį vykdyto kolonijinio genocido Arktyje ir Australijoje pasekmes, jaučiamas iki šiol. Jo studija rodo, kad iš kartos į kartą yra perduodamas skausmas, sutrikimas ir nepaprastai daug savižudybių. Jo teigimu, Arktyje ir Australijoje savižudybių daugėjimas yra susijęs su kolonijine politika, labai panašiai, kaip Lietuvoje savižudybių daugėjimas yra susijęs su sovietų politika.

Savo „Pratarmėje“ Danutė Gailienė baigia šiais žodžiais: „Visi šie tyrimai ir svarstymai rodo, kad žmonių sukeltoms traumoms įveikti reikalingos ir žmonių pastangos. Laikas gydo ne visas žaizdas“ (psl. 12).

Dabar grįžkime prie vieno knygos skyrelio, vieno ilgiausio ir įdomiausio, kur Danutė Gailienė ir Evaldas Kazlauskas aptaria politines represijas Lietuvoje – „Po penkiasdešimties metų: Sovietinių represijų Lietuvoje psichologiniai padariniai ir įveikos būdai“. Pradžioje rašoma, kad politinių represijų tyrimuose turima nedaug duomenų apie komunistinio režimo padarinius, nors nukentėjo milijonai žmonių. Per sovietų ir nacių okupacijas daugiau nei milijonas Lietuvos gyventojų buvo ištremti, nuteisti mirti, įkalinti, priversti emigruoti. Primenama, kad žiauriausios represijos vyko iki Stalino mirties 1953 m.

Dauguma politinių kalinių ir tremtinių į Lietuvą nebeįgrįžo. „Sovietinių represijų ypatumas tas, kad išvežtieji į tremtį ar lagerius žmonės kentėjo ir pasibaigus oficialiam tremties ar įkalinimo laikui, represijos tęsėsi dar dešimtmečius po Stalino...“ (psl. 80).

Grįžę į Lietuvą, daugelis negalėjo susirasti darbo ir nuolatinės gyvenamosios vietos. Dažnam grįžusiam iš Sibiro grėsė nuolatinis persekiojimas, KGB kratos, buvo labai sunku įsitvirtinti gyvenime. Buvusių kalinių ir tremtinių, kurie norėjo mokytis, nepriimdavo į aukštines mokyklas. Viešas kalbėjimas apie tremtį, Sibiro lagerius grėsė ne tik darbo netekimu, bet ir visos šeimos persekiojimu. Būdavo persekiojami ne tik tremtiniai, bet ir jų vaikai. „Taigi, buvęs politinis kalinys ar tremtinys gyveno, pildamas nuolatinę įtampą, bijodamas, kad kiti nesužinotų jo tikrosios padėties“ (psl. 82).

Nedidelė dalis žmonių, likimo draugai, buvo patikimi ir jais buvo pasikliaujama. Šeimas kurdavo, sutuoktinių pasirinkdami tą, kuris buvo patyręs tremties vargus. Taip šeima tapdavo vienuole saugumo oazės sudėtingoje ir prieiškoje visuomenėje. Tik šeimoje buvo galima atvirai kalbėti apie savo patirtį ir savo įsitikinimus.

Atgavus nepriklausomybę,

1991 m. pagrindiniuose valstybės dokumentuose įvardyta neteisėta okupacija ir nuo jos nukentėjusieji. Tačiau visuomenėje visomis išgalėmis siekiama kuo greičiau užmiršti praeitį ir vengti bet kokių diskusijų apie ją. „Moralinėje plotmėje keliama mintis, kad naujos valstybės kūrimo pagrindu tapo moralinis kompromisas. Visuomenėje tebevyrauja iš sovietinės praeities atsinešti savo krašto istorijos ir dabarties stereotipai – partizaninio karo degradacija, politinis ir moralinis reliatyvizmas, ciniskas požiūris į savo istoriją“.

Traumų psichologijos požiūriu, Lietuvoje gyvenančių asmenų patirtis yra labai įdomi. Patyrusieji sunkiausias traumas – politines represijas – ilgą laiką buvo priversti slėpti savo praeitį. Kai kurie apie tremtį nekalbėjo net su savo vaikais, nes tai grėsė naujomis represijomis. Kaip tai paveikė represijų aukas? Gal priverstinis traumas atsiminimo slopinimas silpnina ir jos padarinius? Ar tiesiogines represijas patyrusių žmonių psichologinė būseną skiriasi nuo represijų nepatyrusiųjų? Kodėl įveikos būdai padėjo aukoms išverti represijų sunkumus? Tai klausimai, kuriuos 2000 m. Vilniaus universiteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra kartu su LGGRTC pradėjo tyrinėti.

Studijos pabaigoje duodamas rezultaty aptarmas. Dauguma (75 proc.) tyrimų dalyvių buvo antrosios sovietų okupacijos represijų aukos. Visi tyrimo dalyviai yra patyrę labai ilgą laiką trukusias represijas – politinį įkalinimą ir/arba tremtį (vidutinė trukmė 7.4 metų) ir politinį persekiojimą, trukusį iki Sovietų sąjungos žlugimo. Nors kontrolinė grupė sudarė taip pat sovietinį režimą kentę asmenys, tyrimo rezultatai rodo, kad tiesiogiai patyrę politines represijas yra gerokai labiau traumuoti žmonės. Jie išgyveno kūr kas daugiau grasinimų, pažeminimų, gyvybei grėsmingų situacijų. Pvz., kančinimus patyrė beveik pusė represuotųjų ir tik 5 proc. palyginamosios grupės asmenų. Sunkaus ir ilgalaikio traumavimo padariniai yra ilgalaikiai ir išlieka dešimtmečiams po traumos. GULAGO lagerius ir tremtį išgyvenę žmonės yra prastesnės sveikatos nei represijų nepatyrę asmenys.

Iš trisdešimt penkių traumos simptomų, represuotieji, statistiškai patikimai, dažniau išsiskyrė šiuose aštuoniuose simptomuose: košmarai, viešumas, liūdesys, prisiminimų blyksniai, minčių pranykimas, pažeminimo jausmas, nuolatinės įtamos jausmas, sunkumas kvėpuoti.

Aprašyti tyrimai parodė, kad kontrolinėje grupėje, nepatyrusioje ilgalaikio traumavimo ir represijų, senyvo amžiaus Lietuvos piliečiai, iškilus sunkumams, dažniausia remiasi šeimima ir tikėjimu Dievu. Tuo tarpu represuotieji įvardija gerokai daugiau veiksmų, padėjusių įveikti represijų sunkumus. Be tikėjimo, jie nurodo ir kitas vidines reprezentacijas: viltį, dvasinę stiprybę. Labai svarbų apsauginio faktoriaus vaidmenį atlieka politinis aktyvumas ir politiniai įsitikinimai. Svarbu yra bendravimas su kitais nukentėjusiais. Gauti rezultatai taip pat rodo, kad dvasinės vertybės, įsitikinimai, tikėjimas, kančios įprasminimas represuotiems žmonėms buvo labai svarbūs veiksniai, padedantys išverti traumas sunkumus.

Romualdas Kriaučiūnas